

I. Василенко.

Хто живе на Кубані.

Прага 1929.

Видавництво
„Кубанський Край“.

ч. 2.

ого вір України з Москвою р. 1654. Українська (Київська) держава існувала віки, як держава самостійна. Свою самостійність вона втратила, коли з Азії прийшли татари. Знесилена татарами

Україна піддалася сусідньому Литовському князівству, а пізніше, (р. 1569) разом з Литвою увійшла в склад Польщі.

Під Польщею Україна була до р. 1648. В цьому році, в наслідок повстання, яке відбулося під проводом Богдана Хмельницького, Україна від Польщі відділилася й знову стала незалежною самостійною державою.

Але для України обставини були дуже тяжкі. З одного боку їй не давали спокою татари, а з другого — Польща не хотіла відмовитися від панування над нею. Гетьман Богдан Хмельницький кинувся шукати союзника, котрий допоміг би йому зберегти незалежність України. У ті часи найдужчими сусідами України були Туреччина та Москва. Треба було вибрати з поміж цих двох держав.

8 січня 1654 р. в м. Переяславі Б. Хмельницький склав умову з московським царем Олексієм Михайловичем.

День цей треба вважати найнещасливішим днем з цілого життя українського народу. В цей день українська влада зробила помилку, яку Україна до сьогодня не може відправити та й багато ще сліз та крові своїх дітей вона проле, поки ту помилку остаточно відправить.

Договір, власне, в собі нічого страшного не мав. Україна (по договору) залишалася самостійною незалежною державою. Вона мала власні: армію, фінанси, закони, суд, адміністрацію, школу, церкву (незалежну від московського патріярха), а також мала право зноситися з іншими державами (крім Польщі та Туреччини, з котрими їй можна було входити в стосунки тільки після порозуміння з Москвою). На чолі держави залишався вільно обраний Радою гетьман. А за військову допомогу Україна зобов'язалася платити Москві грішми.

Такі головні точки договору України з Москвою. Як бачимо, тільки одна з цих точок (обмеження в справі зносин з Туреччиною та Польщею) загрожувала інтересам України.

Але лихо було не в тім, який договір було складено, а в тім, з ким його було зроблено. Треба було знати Москву, характер її влади і наперед треба було передбачати, що з того, хоч і писаного договору може залишитися.

Наслідки Переяславського договору. Москва і на думці не мала захищати незалежність України, а вирішила сама запа-нувати над нею. Б. Хмельницький дуже скоро

це зрозумів і почав був вишукувати способу, щоб визволитися з під Москви, але смерть не дала йому можливості виправити свою страшну помилку.

Перше, що Москва зробила — віддала в 1667 році Польщі частину України по правому березі Дніпра (Правобережну Україну), щоби самій легше було приборкати лівобережну її частину. Своїх солдатів вона розташувала на Україні, а козаків та селян українських стала посылати в далекі походи, Україні непотрібні, а коли не було війни, гнала їх на Московщину, чи на Кавказ будувати фортеці та копати протоки. Більше 300.000 українців було взято Москвою на ці непотрібні Україні роботи і дуже мало з їх та їх то каліками, повернулося додому.

Як Москва руйнувала Україну, можна бачити з рапорта російського фельдмаршала Мініха року 1735 (через 80 років після Переяславського договору) цариці Анні. Він писав, що Україна, котра раніше легко давала 100.000 душ вояків, дала йому для війни з Туреччиною ледве 20.000 козаків, та їх то здебільшого без коней або на сухоребрих шкапах.

Потім Москва скасовує на Україні: власне військо, право вибирати гетьмана, власну адміністрацію, суд, закони, скарб; українську церкву позбавляє самостійності і підпорядковує собі; школи нищаться, а в тих, що залишаються, вводиться навчання українських дітей по-московському. Українська мова цілко-

вито виганяється з державних та громадських установ. Одно слово — Москва завзялася була Україну обмосковити.

Через яких 120 років після складення Переяславської умови Україна цілком згубила свою незалежність і стала московською колонією. Навіть назва „Україна“ замінилася штучною назвою — „Малороссія“.

Гетьмани — Виговський, Дорошенко, Мазепа — пробували виправити велику помилку Б. Хмельницького, силкувалися визволити Україну з московських пазурів, але їм не поталанило, бо Україна була вже дуже знесилена.

Зруйнування Запорожської Січі. Місцем осідку Запорожської Січі — українського козацького братства — була сучасна Катеринославська губернія. За царювання Катерини Запорожська Січ була єдиним місцем на Україні, де знаходили собі притулок ті з українців, хто не витримував панування московського, чи не згубив ще надії на визволення України з московської неволі.

Москва добре розуміла, що коли б Україна повстала проти неї, то не хто, а запорожці вели б перед у визвольній боротьбі. З другого боку московських панів дуже приваблювали козацькі землі і цариця Катерина II на важилася зруйнувати Січ. В літі 1775 року 40 тисячна російська армія (в склад якої входило — 13 полків донських козаків) облудою

захопила Січ. Москалі спалили й зруйнували всі козацькі оселі, а скарб та січове майно пограбували. Навіть козацьку церкву вони не помилували (точнісінько, як сучасні большевики московські): всі святощі церковні вони покрали, а ікони пообдирали. Кошового отамана Петра Кальнішевського вивезено було до Московщини й замкнено в Соловецькому монастирі, а січову старшину запроторено на Сибір. Січові козацькі землі — де кілька міліонів десятин — цариця Катерина роздарила своїм коханцям та взагалі російським панам,¹⁾ а козаків, котрі попалися до рук москалів, позаписувано кого в міщани, кого в селяни, а кого до московського війська.

Ой з-за гори, з-за лиману
Вітер повіває,
Та кругом Січі Запорожської
Москаль облягає.

Облягає москаль Січу,
Лагерями стали,
Та вони свого генерала
Три дні дожидали.

Шатнулися по курінях
Зapasу шукати,
А московська старшина
Церкву грабувати.

---

¹⁾ За час від 1775 р. до 1784 р. було роздано 4,470.302 десятини.

Беруть золото, беруть срібло
Ще й воскові свічі...
Зостається пан кошовий
З писарем у Січі.

Таку пісню склав наш народ про руйнування Січі.

Запорожці за Дунаєм. Частина Запорожців не піддалася насильству. Козаки не довго думали, де шукати порятунку. „Та хоч турчин і невіра, а він правду має“, — співається в пісні. Шлях до Туреччини козакам був добре відомий і вони „накивали п'ятами“.

Султан турецький дозволив оселитися козакам у Туреччині недалеко від українського кордону. Але це не сподобалося Москві. Російське правительство, щоби перетягти козаків з Туреччини додому, обіцяло їх „помилувати“ і дати їм землю (маніфести Катерини р. 1779 та 1780), але козаки цім обіцянкам не повірили. Тоді російське правительство зажадало від султана, щоби той пересунув Запорожців у глиб Туреччини і султан звелів запорожцям пересунутися за Дунай подалі від українського кордону, де й дозволив їм осістися кошем.

Нове козацьке військо між Дністрем та Бугом. („Войско Верных Казаков Черноморских“). Згодом де-кому з Запорожців життя в Туреччині не сподобалося. Одні з дозволу австрійського цісаря перейшли до Австрії і оселилися в Банаті; другі стали повернати на Україну.

Російське правительство, щоб збільшити кількість козаків, бажаючих вернутися з Туреччини, та щоб зменшити кількість бажаючих тікати з України, надумало відродити на Україні козацьке військо і доручило Антонові Головатому та Захарькові Чепізі збирати охочих.

Спочатку цьому війську було дано назву — „Верное Войско Запорожское“, а потім його названо „Войском верных казаков черноморских“. Першим кошовим отаманом був Сидір Білий. Нове військо поселилося було спочатку біля Дніпровського лиману, а потім (р. 1790) йому було „подаровано“ землі між Бугом та Дністром. На військові землі стали переселятися січовики, котрі не пішли до Туреччини; ті, хто вертав з Туреччини; всі, хто шукав порятунку від панщини, яку цариця Катерина завела на Україні року 1783 (було записано в кріпаки і запорожських козаків до 25.000 душ). Військо стало зміцнюватися, вбиватися в силу. Вже року 1790 воно мало 25 великих осель.

Москва знову грабує козаків. Але надії російського уряду не справдилися: мало козаків верталося з Туреччини. Це — одно, а друге — колишніх запорожських степів уже не вистачало на подарунки російським панам. І російський уряд козацькі землі між Бугом та Дністром почав роздавати панам, а „верних“ чорноморців повернати в кріпаки.

Добре відомим шляхом чорноморці знову тікають до Туреччини.

Щоби врятувати військо, Головатий та Чепіга стали домагатися від російського правительства дозволу переселитися на друге місце.

Перехід війська з Дністра на Кубань. Цариця Катерина радо згодилася здихатися чорноморців і дала їм „грамоту“ на землі між Азовським морем та річкою Кубанью.

Чи в кріпаки, чи в московську армію, чи на Кубань — таке питання козаки повинні були вирішити. Чорноморці не хотіли йти в кріпаки, не хотіли вони й козацтва позбутися, а де хто й на Кубань не згодився переселятися, бо не вірили Москві, бо почували, що й на Кубані вона їх дістане та не дасть спокою.

Та все ж Чепіга та Головатий назбірали круг себе де кілька тисяч козаків, котрі згодилися мандрувати на Кубанські степи.

З великим жалем кидали Чорноморці свій Рідний Край. Про це переселення каже наша пісня:

„Зажурились чорноморці,
Що ніде прожити,
Уселився вражий москаль,
Виганяє з хати.

Ой годі ж вам, чорноморці
Худобу плодити,
Гей запрягайте воли в вози,
Ідіть на Кубань жити.

Ой як вийшли чорноморці
На крутий гори,
Та глянули чорноморці
У чистеє поле.

Ідуть, ідуть чорноморці,
Не раз ноги гнуться,
А як глянуть у рідний край,
З очей слози льуться“.

Перші куріні на Кубані. Не одним шляхом і не разом козаки помандрували з України на Кубань. Перша валка з полковником Білим рушила морем на Тамань; другу валку повів суходолом через Крим полковник Кордовський; третя пішла з Чепігою берегом моря; нарешті, четверта, яку вів Головатий, з дітьми та жінками пішла шляхом Кордовського та Чепіги.

25 серпня 1792 р. Чорноморці пристали до берегів Тамані.

Прийшли на Кубань разом з старшиною 17.021 козаків (не рахуючи жінок та дітей). Спочатку Чепіга з депутатами обібрал місця для осель, потім вже жеребком було вирішено, кому де селитися. Розселюючись, Чорноморці поділилися на 40 курінів, які було поділено на 5 округів.

38 курінам дано було назви старих запорожських курінів, а саме:

Брюховецький,	Верхнє-Стебліївський,
Батуринський,	Величківський,
Васюринський,	Дерев'янківський,

Джерелієвський,
Дядьківський,
Дінський.
Ірклієвський,
Іванівський,
Кущівський,
Коренівський,
Корсунський,
Калніболовецький,
Канівський,
Кисляківський,
Криловський,
Конеловський,
Леушківський,
Мишастиївський,
Минський,

Медведівський.
Незамаєвський,
Нижче-Стебліївський,
Поповичівський,
Переясловський,
Полтавський,
Пластуновський,
Платнірівський,
Пашківський,
Рогівський,
Сергіївський,
Тимошівський,
Титарівський,
Уманський,
Щербинівський,
Шкуринський.

Двом куріням дано нові назви, а саме: Бerezанський та Катеринівський.

У Карасунському куті, де отаборився кіш, було засновано город Катеринодар (р. 1794).

Щоденна війна, незвикле підsonня, а особливо „корчій“ дуже винищували населення, але козацтво підсилювалося й скріплювалося пріливом свіжих сил.

Переселенці-козаки з Туреччини. Року 1808 на Кубань з Туреччини прийшло 500 Запорожців. Року 1828 за царя Миколи I (під час війни Росії з Туреччиною) частина Запорожців (біля 1500 душ) на чолі з Кошовим Отаманом Йосипом Гладким, повірила обіцянкам російського уряду й перейшла на бік

Росії. Обдурених людей спочатку поселено було на побережжі Азовського моря в Маріупольському повіті (сучасні села: Петровське, Новоспасівка, Стародубівка, Покровське, Миколаївське-Кальчик) під назвою Азовського Козацького Війська. Маріупольщина запорожцям не подобалася. Незадоволені почали тікати: хто на Чорноморію, хто до Туреччини, а тих, що залишилися, незабаром спіткала загальна доля українських козаків. Від р. 1852 їх почали переселяти живосилом на Чорноморське побережжя від Анапи до Сухум-Кале (М. Анапа, Ст. Анапська, Благовіщенська, Новоросійськ та інші місця побережжа). Частина Азовців оселена була в Закубанських станицях Таманської та Катеринодарської округ (станиці: Абинська, Хабльська, Ільська, Сіверська, Азовська, Дербентська, Папайська). Переселення Азовців тяглося аж до року 1865, коли Азовське Військо остаточно було скасовано, а рештки його повернуто в поселення.

Переселенці з Усть-Дунайського Війська. Поповнювала Чорноморське Військо і друга гілочка Запорожської Січі, так зване „Усть-Дунайське Військо“ (воно не довго існувало). Звідтіль переселилося на Чорноморію 1806 року 122 душі, 1808 року — 435 душ і 1810 року 50 душ.

Переселення з-над Дніпра. Але найбільше значіння для Кубані мало переселення з-над Дніпра. Антон Головатий добре розумів

необхідність збільшення та зміцнення Чорноморського Війська. Він уперто клопотався перед царським правителством про дозвіл на переселення на Кубань тих запорожців, що попали в кріпаки. До певної міри це йому вдається: року 1794 було переписано з Катеринославського намісництва в Чорноморське Військо 4803 бувших запорожців та 37 козацьких старшин. Але Головатий не обмежується цим. Він має на Україні своїх агентів, котрі закликають людей на Кубань. Чутки про те, що на Кубані відродилося козацьке військо, пішли по всій Україні. І як раніш, українці йшли козакувати на Запоріжжа, так тепер вони посунули на Кубань. Особливо багато тікало на Кубань українських селян та козаків, котрих поробили кріпаками. Російське правительство вимагало від Військового Правительства, щоби воно не давало притулку втікачам. А Головатий на це відповідав, що дійсно —

„малороссийской породы люди, войску черноморскому не принадлежащие, шатаясь, некоторые с женами и детьми, тайным образом на войсковой земле по не-приему, украдкою про между войсковыми жителями под видом польских выходцев скрываются“ —

і пропонував вертати втікачів, коли пани доказуть, що вони дійсно їх кріпаки. Але доказати було важко, бо втікачі мали фальшиві паспорти; які вони одержували від агентів Головатого і по

яких вони значилися козаками. Та й панові чи панському управителеві небезпечно було забиватися в Чорноморські степи, бо козаки не дуже з ними панькалися. А крім того незабаром утворився такий звичай: за втікачем можна було гнатися тільки до річки Еї, а коли втікач перехоплювався на козацький беріг, то тому, хто гнався, нічого не залишалось, як вертатися назад. Те ж саме було згодом і на Чорноморськім побережжі: втікача, котрий встигав прокрастися в Анапу і одержати там від коменданта відповідну посвідку, повернути назад було вже неможливо.

Щоби збільшити населення Чорноморії та припинити зманювання козаками кріпаків, російське правительство улаштовує масові переселення на Чорноморію козаків з України, котрі не попали в кріпаки. До того ж правительство хотіло позбутися на старій Гетьманщині неспокійного елементу, що мріяв про відновлення на Україні старого козацького ладу. Року 1808 вийшов царський наказ про переселення на Чорноморію з Чернігівської та Полтавської губ. (стара Гетьманщина) 25.000 козаків. На підставі цього наказу протягом 1809—1811 р.р. було переселено 22.206 козаків та 19.328 душ жінок та дітей. Року 1820 переселення знову відновлюється і протягом пяти років на Чорноморію з тих самих губерній пішло 25627 козаків і 22.755 душ жінок та дітей. Від року 1845 до 1850 р. з Полтавської, Чернігівської та Харківської губерній переселяється 8600 козаків і

9080 душ жінок та дітей. Разом протягом 40 років було переселено з України на Чорноморію та записано в Чорноморські козаки по - над 100.000 душ.

До того ж по наказу правительства на Чорноморію переселялися з України і окремі люди та родини. Це були почасти козаки (знайомі, чи родичі перших чорноморців), а здебільшого селяни, котрі поривалися на Чорноморію, де дихалося все ж вільніше, ніж на закріпаченій Україні. Взагалі переселення з України ніколи вже не припинялося. Пошукуючи заробітків, українці, головним чином, хлібороби, йшли та йшли сперше на Кубанські степи, пізніше в заекубанські підгірря, а останніми часами і в гори. Дуже багато цих переселенців приписувалося в козаки спочатку Чорноморського Війська, а потім і Кубанського.

Мы бачили, відкіля на Кубань прийшли козаки, що заснували Чорноморське Військо, бачили відкіля прийшли всі ті, що підсилювали це військо, вливаючися в нього, і можемо прийти до висновку: в національному відношенню Чорноморське Військо є військо українське.

Військо Лінейське. — Кубанське Козацьке Військо утворилося через злиття двох військ: Чорноморського та Лінейського.

Що ж то є Лінейське Військо?

Року 1770 на просторі між сучасним Моздоком та ст. Червоною російський уряд поселив

517 родин Волжських козаків *). З них утворено було Моздоцький полк.

Року 1779 з нових переселенців з Волжського Війська утворюється Волжський козацький полк.

Того самого року 3000 українців з Ново-Хоперської фортеці (на Вороніжчині) оселяються 4-ма станицями (Сіверна, Ставропольська, Донська і Московська) на Ставропольщині і з них утворюється Хоперський полк.

Року 1827 Хоперський полк переводиться на верхню Кубань і Куму, де він засновує станиці: Біло-Мечетинську, Баталпашинську, Невиномиську, Барсуківську, Бекешівську й Суворовську.

Після Пугачовського бунту між Кумою та Кубанью поселено було трохи донців.

Р. 1792 цариця Катерина II звеліла переселити на верхню та середню Кубань (поруч з Чорноморцями) 6 донських полків. Але намічені полки збунтувались і р. 1794 перейшло з Донщини тільки 1000 родин, котрі й заснували станиці: Усть-Лабинську, Кавказьку, Григорополіську, Прочноокопську, Темноліську й Воровськоліську. З них склався Кубанський полк (так звана „Стара Лінія“).

Року 1802 на Бейсузі в межах Старої Лінії було поселено 350 українських козаків з Вороніжчини та 41 душу з Полтавщини.

---

*) Волжське козацьке військо на Волзі біля Дубовки було засноване р. 1717 українськими козаками; згодом до них пристало трохи донців.

Року 1803 переселяються на Кубань 3277 українців (козаків Катеринославського Козацького війська), котрі заснували станиці: Темижбецьку, Казанську, Ладожську та Тифліську і створили Кавказький полк.

1804 року 378 українських козаків з Харківщини заснували станицю Вороніжську.

Року 1805 переселяються на Лінію з того ж Катеринославського Війська ще 229 козаків.

Року 1832 російський уряд об'єднує війська Терське, Гребенське, Кізлярське та полки Моздоцький, Волжський, Хоперський, Кубанський та Кавказький і створює з них Кавказьке Козацьке Лінейне Військо. Це Військо також поповнюється українцями. Того самого року з'являється „Положеніе о переселеніи малороссийских казаков вместе с однодворцами и прочими казенными поселянами для поступления в Кавказскія казачьи линейныя войска и полки“.

Взагалі роки 1831—1834 були добою напруженого переселення українських козаків на Лінію. Це переселення з України не завше було добровільним, напр., два полки українських козаків (з Полтавщини та Чернігівщини), що їх послали були воювати на Кавказ, до дому не пустили, а поселили на Терщині в районі Владикавказу; а року 1843 в районі верхньої Кубані оселено за непослух два полки чугуєвських козаків (з Харківщини), а їхні землі на батьківщині віддані були російським кірасірам.

Року 1846 та 1847 з Дону переведено на Сунжу та Лабу 715 козацьких родин.

Року 1848 записується в Кубанський полк 202 душі муж. полу и 161 душа жін. полу „малоросів“.

Року 1849 переселяється на нову лінію 250 українських родин; 1858 року ще 216 родин і 94 душі.

Але крім переселення по розпорядженню уряду на Лінію, як і на Чорноморію, тікали й кріпаки з України.

Чимало прийшло люду й з Дону, наприклад, після ліквідації повстання Булавина р. 1707*).

Поповнювалася Лінія також шляхом поголовної приписки в козаки населення цілого ряду сел Ставропольської губернії з перейменуванням їх у станиці. Так, року 1838 було утворено 14 станиць: Архангельську, Дмитрівську, Іллінську, Каменобродську, Новотроїцьку, Новоолексandrівську, Новодонецьку, Новомалоросійську, Новомаріївську, Расшевацьку, Рождественську, Сенгиліївську, Старомар'ївську, Успенську. Року 1840 ще 36 ставропольських сел перейменовуються в козацькі станиці. В цих ставропольських селах теж не мало було українців. З'явились вони на Ставропольщині в першій половині XVIII століття. Тоді чимало козаків, котрих ганяли будувати фортеці на Кавказі

---

*) Під час цього повстання донців російськими військами знищено по-над 1500 Запорожців, які прийшли на поміч донцям в їх боротьбі проти Москви.

та по Калмицьких степах, тікали від жорстокого поводження російських дозорців і знаходили собі притулок в ставропольських просторах, а згодом сюди почали переселятися й безпосереднє з України.

Року 1858 для заснування станиць — Спокійної, Підгірної, Удобної, Передової, Ісправної та Сторожової переселено 639 родин „анапців“ — українців з походження, 570 родин ставролінейців, 200 родин донських козаків та 200 родин „малоросійських“ козаків.

Року 1861 західну частину Лінії (6 бригад) злито з Чорноморією, а новому об'єднаному війську дано назву Кубанське Козацьке Військо; із східної ж Лінії утворено сучасне Терське Козацьке Військо. Де-яка частина Лінії була приєднана до Ставропольської губ. з поверненням козаків у селяни.

У звязку з дозволом купувати землю число переселенців ще більше зростає. Протягом яких 10—15 років на Кубань переселилось понад 250.000 душ, головним чином українців *). Частина цих переселенців разом з козаками — переселенцями з Чорноморії, Лінії та Азовського Війська, котрих уряд переселяв сило-міць (було трохи і донців, і уральців, і оренбуржців) заселює підгір'я й Кавказькі гори. Цим шляхом було утворено в Катеринодар-

*) Що на Кубань переселялись й її головним чином колонізували українці, про це свідчать і російські вчені, які цю справу досліджували (Ріттіх, кн. Васильчиков, Б. Ленскій, Хорошин та інші).

ському (за Кубанню), Майкопському, Лабинському та Баталпашинському округах багато станиць. Російский уряд, щоби надати цим станицям російський вигляд, дає їм чудернацькі назви: „Калужская“, „Пензенская“, „Рязанская“, „Тверская“ і т. д., а українські призвища козаків перевертає на російский лад и таким чином з'явилися: Швецови, Мельнікови, Тіщенкови, Ковальови, Іваненкови, Крамарови, Шевченкови, Шаповалови, Сушкови, Бабієви і т. д. і т. д.

Російські назви цих станиць не мають нічого спільногого з минулим життям тих людей, що ці станиці заселяють. Швець, Мельник, Коваль, Іваненко, Тищенко, Крамар, Шевченко, Шаповал, Сушко, Бабій та інші, не прийшли на Кубань з губернії Калузької, Пензенської, Тверської, тоб то з Росії, а прийшли з України.

Чорноморська губ.* — Чорноморську губернію заселяли теж головним чином українці — переселенці та втікачі з України, азовці та особливо чорноморці, котрі заснували між Новоросійськом та Сочі 12 станиць (так зв. Шапсузький береговий батальйон). В р. 1870 козаків цього батальйону було повернено в селяни, а станиці перейменовано в села. Козаки не хотіли розкозачуватись і просили дозволу повернутись на Чорноморію, але правительство на це не погодилося.

— — —
*) Чорноморська губ. належала до Кубані до р. 1896.

Загальний огляд. -- Кубань в межах бувшого Чорноморського Війська (Єйський, Кавказький, частина Таманського та Катеринодарського округів) має й досі місцеву назву „Чорноморія“, а козаки, що живуть на Чорноморії, зберегли назву „чорноморців“.

Землі, де жили б лінейних бригад і взагалі округи Лабинський, Майкопський, Баталпашинський — мають назву „Лінія“, а козаки цих округів називають себе „лінійцями“.

Закубанська частина Таманського та Катеринодарського округів називається „Закубанням“, а козаки, мешканці цього закутка, називають себе „закубанцями“.

Козаки „чорноморці“ прибули на Кубань з України. Переселенці та втікачі з України згодом зміцнили чорноморців, збільшили їх кількість.

„Лінійці“ в своїй більшості прийшли на Кубань теж не з Тамбовської, Орловської, Московської та інших російських губерній, а з України (з губерній Полтавської, Харківської, Катеринославської, Чернігівської та інш.); частина їх переселилася з Чорноморії, а частина з Тереку та Дону і дуже мало безпосереднє з Росії. До речі, колись і Дон не був Росією, перші мешканці Дону в західній частині його змішалися з українцями, а в східній з калмиками, татарами та кіргізами *).

*) В західній частині Дону здавна існували оселі Запорожців; Запорожці тут навіть стару донську столицею Черкаск (теперішню станицю Старочеркаську) заснували.

„Закубанці“ — це головним чином переселенці з „Чорноморії“ (1863—1864 р.р.) з домішкою „азовців“ та селян українців, приписаних в козаки.

Але населення Кубані складається не тільки з козаків. Крім козаків (р. 1914 було їх 1.339.430 душ) живуть ще „горці“ (136.574 душ) та так звані „іногородні“, „городовики“ (1.646.900 д. в 1914 р.).

„Горці“ відомі більш під назвою черкесів, складаються з черкесів, карачаївців та кабардинців. Вони живуть в округах Катеринодарському (за Кубанню), Лабинському, Майкопському та Баталпашинському.

Більшість „іногородніх“ прийшли на Кубань з України, — переважно хлібороби. Росіяне, греки, армени та інші складають серед „іногородніх“ поважну частину тільки по городах.

Видання В-тва „Кубанський Край“:

- ч. 1. Конституция Кубанского Края.
- ч. 2. І. Василенко. Хто живе на Кубані.

Друкарня „Політика“ в Празі.